



Има људи који мисле да књижевност служи да би се путем ње из оваквог света какав јесте побегло у сферу лепоте или финих (значи: љубавних) осећања; има и оних који блебећу о тзв. “ангажованој” тзв. “књижевности”. И све би то било лепо да књижевност-побегуљу не прати горак укус кукавичлука противан оном епском захтеву да ваља “на страшном месту бити и опстати”, а да “ангажовану” такозвану “књижевност” не прате логори и политички прогони оних против којих је она уперена у име тренутно владајуће орвеловске “демократије” или некадашње тзв. “диктатуре пролетаријата”, којој је таква књижевност такође била мила.

Чему служи књижевност, шта је њена функција? Ево једног наоко скромног одговора: уз помоћ књижевности можемо да проверимо значење кључних појмова једне епохе. На први поглед, то баш и није нека значајна функција, али за оне који не иду даље од првог погледа, обично се на крају испостави да су овце. Ова функција књижевности изузетно је важна у светлу идеје да су границе нашег света границе нашег језика. Та мисао значи да се између нас и света налази једна мрежа појмова који уобличава наше судове о свету. У свакој епоси неколико појмова имају доминантну улогу у тој мрежи. Данас, у Србији, један од таквих појмова је појам “урбаности”.

Урбанисте ће остатак овог текста вероватно разочарати: нећу, наиме говорити о урбанизму, и то зато што појам “урбаности” има много шире значење и шире реперкусије од теме планирања градског простора. На први поглед, атрибут “урбано” је тек синоним за градско и често се појављује у опозицији урбано/рурално. Ова опозиција није тек пуки опис два типа људских станишта. Рецимо, када кажемо урбана књижевност онда не мислимо само на књижевност чија се радња, просто речено, догађа у граду, већ на добру књижевност, на вредну књижевност. Када кажемо да је неки човек урбани тип, онда то обично не значи само то да он живи у граду, већ је то вредносни суд који нас упућује на вредности као што су културно понашање, рафинираност потреба, отвореност за друге културе итд, итд... Насупрот томе атрибут “рурални” упућује на примитивност, дивљаштво, ксенофобичност итд, итд... Међутим, ово уобичајено значење речи “урбано” је погрешно: све те вредности не припадају никаквој “урбаној” свести већ, пре свега, градској свести.

Урбанисте ће остатак овог текста вероватно разочарати: нећу, наиме говорити о урбанизму, и то зато што појам “урбаности” има много шире значење и шире реперкусије од теме планирања градског простора.

Проблем са опозицијом урбано/рурално јесте у томе што се она намеће попут неког ултиматума на које човек мора да одговори само са “да” или “не”. Опозиција урбано/рурално подсећа на неки црно-бели телевизор који можда има добру слику, али нема боје, нема могућност да прикаже нијансе, а нијансе и детаљи су у данашњем времену, (времену генетског инжињеринга и нанотехнологије!) оно место на коме се решавају наше судбине.

Једноставно речено: урбано и градско нису синоними. Опозиција урбано/рурално је нека врста завесе која нам прекрива очи, догма која служи да нас из мислећих бића које имају право на избор, претворе у бесловесно стадо стоке које ваља само напасати и товити до логичног завршетка. Речи које сам написао звуче грубо, али су нажалост тачне: ево примера који то показује.

Наведимо за почетак неке од великих фигура српске књижевности 20. века: Милан Ракић, Андрић, Црњански, Исидора, Иван В. Лалић, Пекић и Павић. Да ли су они сами и њихови опуси “урбани” или “рурални”? “Рурални” свакако нису, јер је сваки од побројаних аутора био човек велике културе, која је лако пралазила границе националне културе, али се исто тако лако у њу и враћала. Стога не чуди што су ови аутори људи града, људи који су образовали и живели у великим градовима. Да ли то значи да су “урбани”? Свакако не, јер ни у једном од ових опуса не постоји опседнутост урбаним као синонимом за “добро” (или још горе “људско”) нити се традиција у смислу културног и историјског наслеђа поистовећује са “руралним”.

Штавише, када би овом овлашно начињеном списку (који је могао бити и другачији, а да се његов смисао не промени) додала имена Душка Радовића и Моме Капора који су, заједно са Црњанским *Ламентом над Београдом*, можда најпопуларнији творци симболичке ауре Београда, ни тада чак ни бисмо могли рећи да имамо посла са урбаном књижевношћу. Наиме, реч урбано се не појављује чак и тамо где бисмо је очекивали.

Говорећи о књизи и емисији

Београде

, *добро јутро*

, Душко Радовић нигде не употребљава атрибут “урбано”. Ево шта он има да каже:

“Аутор би најрадије и емисију и књигу сматрао скромним доприносом београдском фолклору, усменом предању Београда нашег времена.”

[\[1\]](#)

Нема ту ни речи о урбаном: парадоксално, Београд и урбано се искључују. Никада нисте чули да се неко хвали да припада старој урбаној породици, али сте вероватно чули да неко за себе тврди да је настављач старе београдске (или новосадске или нишке) фамилије. Шта нам говори ова чињеница?

Нема ту ни речи о урбаном: парадоксално, Београд и урбано се искључују. Никада нисте чули да се неко хвали да припада старој урбаној породици, али сте вероватно чули да неко за себе тврди да је настављач старе београдске (или новосадске или нишке) фамилије. Шта нам говори ова чињеница?

Говори нам пре свега да урбаност нема никакве везе са једним одређеним градским простором око кога лебди симболичка аура посебности и јединствености која нам и омогућује да један град волимо и осећамо као свој. То значи да је “урбаност” суштински одсечена од прошлости, од симболичког наслеђа једне породице, па преко и ње и једног града, који је опет неодвојив од симболичког наслеђа ширих комплекса културе: националне и светске. “Урбана” може да каже “мој град” само у оном ниском, потпуно провинцијалном и руралном регистру када љубав према једном граду значи *пре свега* мржњу према неком другом граду (рецимо, постоје људи који воле Суботицу, али *само зато*

што мрзе Нови Сад, постоји и они који воле Нови Сад, *само зато*

што мрзе Београд). Пошто сам град за “урбану” свест нема никакву симболичку ауру, никакву вредност као један посебан простор који се осећа као свој, баш зато га урбана свест перцепира као пустињу. Сам тај простор за “урбану” свест нема никакву вредност, нити се у њему, по мишљењу “урбане” свести, може пронаћи или произвести било каква вредност. То је она тачка у којој “урбана” свест тако лако склизне у аутошовинизам – патолошку мржњу према властитом културном наслеђу – и тада се промотери “урбане” свести посвећују уништавање културног и сваког другог наслеђа, али и свих оних који у том уништавању не желе да учествују, јер треба уклонити сведоке властитог злочина.

Управо зато што у простору који заузима не види ништа осим трагова које треба уништити, аутошовинистичка “урбана” свест у потпуности зависи од увоза вредности и то како оних материјалних, тако и симболичких. Те вредности су тзв. глобални брендови,

дакле, готови производи. За “урбану” свест град је заправо један џиновски шопинг мол и он је утолико вреднији уколико је што више само шопинг мол. Из те чињенице је могуће извести два опора закључка: најпре “урбана” свест је заправо идентична “потрошачкој” свести : свести која је усмерена само на потрошњу симболичких и материјалних добара. Такозвана “отвореност” према свету “урбане” свести заправо је еуфемизам за потпуно зависност од спољашњег света, будући да “урбана” свест сама не може ништа да произведе, те све мора да купи/плати. Како је, дугорочно гледано, непрекидна потрошња само омама, јер не постоји новчаник без дна, то “урбана” свест мора да укине свест о будућности: зато је њен симбол кредитна картица као могућност да се има све и да се има одмах, а да се притом пређе преко одговора на непријатно питање финансијских и осталих последица који тај мото размажене деце има у будућности. Зато “урбана” свест жели да вечно живи у тренутку и зато је за њу онај фамозни “нормални живот” једна халуцинација вечне садашњости у којој никада ништа не мора да се плати, већ све може само да се узме и носи. Једини проблем је ту томе што у вечној садашњости живе само робови: они чија прошлост није више важна (јер је небитно шта су били уколико су сада само робови) и они чија будућност није важна, јер смрт роба није догађај вредан пажње. “Урбана” свест је стога, заправо, фаза у преображају грађанске свести у ропску свест: како је урбана свест у апсолутном дефициту у размени са светом, јер све купује, а ништа не производи, она нужно пропада у дужничко ропство, које је увод у свако друго ропство.

По чему се градска свест разликује од урбане? Пре свега, градска свест има свест о себи утолико што може да препозна властиту копију – тако добијамо фигуру малограђанина. Урбана свест такву могућност не познаје. Не постоји никаква “мало-урбаност”, будући да она је сама “урбана” свест управо карактеристична за малограђанина: за онога ко све мора да копира, да налепи на себи као налепницу, да се одрекне властите аутентичности и да на крају крајева буде смешан: српска књижевност је таквог урбаног малограђанина осветлила још давно у Стеријиној комедији *Покондирен а тиква*

Друга разлика између градске свести и “урбане” свести је у осећању времена: за разлику од “урбане” свести која попут неке животиње живи у тренутку, па према томе *ло стаје*

животиња

[\[2\]](#)

, градска свест нема проблем са властитим културним наслеђем управо зато што она има моћ да увезује прошлост, садашњост и будућност. Да не бих био сувише апстрактан, покажаћу то на примеру Милорада Павића, иако сам, јасно, могао узети било кога из списка великих књижевних фигура српске књижевности (Киша, Пекића, Попу...).

Само за “урбану” свест ће бити изненађење да је аутор најбољег извозног производа у српској књижевности (*Хазарски речник*) био по професији књижевни историчар: на име, само “урбана” свест доживљава културно наслеђе као тзв. мртво слово на папиру и то врло често зато што или нема појма о том наслеђу или не може да издржи атмосферски притисак идентитета коме то наслеђе припада: “урбана” свест је у том погледу пример свести у којој се незнање удружује са кукавичлуком. Међутим, Павић није био ни кукавица ни незналица. За њега је, као и за сваку другу грађанску свест, културно наслеђе симболички капитал који, да би трајао, ваља обртати. Стога су

Хазарски речник

и његове приче, уметнички и тржишно најпрофитабилнији део његовог опуса, резултат једне свести која производи вредности служећи се националним, али не и само националним културним наслеђем као сировинама за производњу.

Сировине, међутим, нису довољне. Потребно је и оно што се зове *knew how*, односно лиценца. Ту долази до изражаја једна друга особина грађанске свести, која је у суштини дели од руралне, а то је отвореност за ново, спремност да се или измисли, или увезе нова лиценца, нов начин производње, а не тек пуки готови производ коме је склона “урбана” свест.

Хазарски речник

је у време када је издата (1984) била револуционарна књига због новог начина читања који је “изумео” Павић, а то је и остала због мултимедијалних експеримената које је Павић наставио да врши са својим најпознатијим романом али и властитом књижевношћу: тако је његов најславнији роман објављан и на ЦД-у, а на сајту

Пројекат Растко

могу се прочитати неколико Павићевих дела писаних специјално за интернет!

[\[3\]](#)

Ова отвореност за ново није дакле, у супротности са жељом да се културни и национални идентитет сачувају у будућим временима. Напротив, модерност и конзервативизам налазе своју праву меру заступљености у овако замишљеној грађанској свести.

Ова отвореност за ново није дакле, у супротности са жељом да се културни и национални идентитет сачувају у будућим временима. Напротив, модерност и конзервативизам налазе своју праву меру заступљености у овако замишљеној грађанској свести. Павић је ту тек пример, тек образац који поучава сваку малу културу, којој претња нестанка драматично виси над главом, шта јој ваља чинити: ако жели да опстане и да траје – а шта се таквој жељи може приговорити, а да онај који јој приговара не заврши у расизму – она мора да свој конзервативизам модернизује, да их међусобно

самери и доведе у равнотежу: она може да сачува свој симболички капитал само уколико је за корак модернија од оних који јој прете и у томе је цела ствар. Бити модеран не да би се одрицали од свог наслеђа, већ да бисмо га сачували и увећали. Бити модеран као што смо то били у прошлости, још од Светог Саве и Душановог законика, бити модеран да бисмо то могли бити и у будућности. То је идеја грађанске свести и то је оно што је разликује од “урбане” свести која је спремна да се одрекне свега, као да никада није постојало неко јуче, као никада неће доћи неко сутра.

Милорада Павића нисам добро познавао. Знао сам много боље и оне који су га волели и оне које га нису волели. Али за оно што хоћу да кажем мислим да је довољно и оно мало времена које сам, у два маха, провео у друштву у коме се налазио и писац *Хазарског речника*

Павић се добро облачио. Пио је добра пића, јео је добру храну, слушао је добру музику, био је на лепим местима. Занимљиво је причао. Није изгледао ни деловао стар, иако је тада већ био стар. Чувао је своје достојанство и достојанство културе којој није само припадао, већ ју је и градио. Није био медиокритет, није био малограђанин. Нигде није позиван да би испуњавао музичке жеље домаћина, а ако можда и јесте, није се на те позиве одазивао. Волео је Београд. Није био урбан, био је у суфициту у размени са тзв. светом.

Павић је, на крају крајева, овде узет само као пример грађанског обрасца српске културе, обрасца који чува, штити и увећава своје симболичко наслеђе. Противно стереотипној пројекцији “урбане” свести по којој град нема никакве везе са националним културним наслеђем (што је, поновимо то, резултат удружених напора незнања и кукавичлука “урбане” свести да побегне и од свог незнања и од свог кукавичлука) управо је овако описана градска свест понајвише учинила на производњи нашег културног и политичког наслеђа. Баш зато треба коначно напустити глупу и бесмислену опозицију урбано/рурално, та два недорасла екстрема од којих се овај први – рецимо отворено – грозничаво натура као доминантни образац мишљена у Србији, како бисмо изнова уз помоћ мере – те основне грађанске вредности – *произвели* ову нашу земљу.

[1] Душан Радовић, *Баш свашта*, сабрани списи, Завод за издавање уџбеника, Београд, 2006, стр. 880.

[2] Не може бити случајно да је доба доминације тзв. “урбане” свести која нам се натура на најбезочније начине истовремено доба “демократије на заласку” (наслов одличне

“Градско” vs. “урбано”

Пише: Слободан Владушић
субота, 16 април 2011 19:05

књиге Зорана Видојевића), а рађања посхуманизма и био-политике у којој се грађанска индивидуа, која своју снагу црпи из додира са прошлoшћу и бриге за будућност, види ако анонимна честица у биомаси са којом тзв. управљачка каста, може да чини исто оно што чини са стадом оваца.

[3] <http://www.rastko.rs/knjizevnost/pavic/index.html>